

De eerste generatie Belgische abstracte kunstenaars (1920-1929)

Huguette Sirkens

Tijdens de eerste jaren na Wereldoorlog 14/18, bestonden ook in Antwerpen en in Brussel artistieke kringen (met een internationale faam) die de abstracte kunst naar de voorgrond brachten. Deze abstracte beweging 1.0 heeft niet lang geduurd in België, en toen in 1927 in Grenoble een panorama van de Belgische kunst werd gebracht door de *Association Belge de Propagande artistique à l'Etranger*, waren er slechts werken van drie zogenaamde 'plastische' kunstenaars te bekijken, nl. van Auguste (Felix) De Boeck, Pierre-Louis Flouquet en Victor Servranckx.

De 'eerste' groep kunstenaars, die geselecteerd waren en in Grenoble mochten tentoonstellen (van augustus tot september 1927), waren impressionistische, post-impressionistische, realistische en fauvistische figuratieve schilders en beeldhouwers (o.m. James Ensor, Auguste Oleffe, Louis Thevenet, Léon Spilliaert, Rik Wouters). Van september tot oktober werden dan werken van de 'tweede' groep kunstenaars getoond. Permeke, Van den Berghe en De Smet hadden in april '27 bij Camille Huysmans, toen minister van Wetenschappen en

Cultuur, aangedrongen op meer waardering voor 'avant-garde' kunst en hadden daarna zelf een lijst opgesteld van schilders en beeldhouwers die ze in Grenoble wilden tonen. Dat werden dus werken van de Vlaamse expressionisten Josef Cantré, Gustave en Léon De Smet, Oscar en Floris Jaspers, Constant Permeke, Edgar Tytgat, Frits Van den Berghe en Gustave Van de Woestijne, naast de surrealisten René Magritte en Auguste Mambour, de 'jonge schilders' Jean Jacques Gaillard (eveneens met abstract werk), Georges Lebrun en Hubert Malfait, en ten slotte de drie

bovenvermelde 'plasticiens' Flouquet, Servranckx en De Boeck (illustratie: F. De Boeck *Duizelingen*, 1920).

DOE STIL VOORT EN FELIX DE BOECK

Felix De Boeck (1898-1995) is één van de pioniers van de Belgische abstracte schilderkunst geweest, en het is dan ook niet toevallig dat het Felix De Boeck Museum in Drogenbos – sinds 1996 FeliXart Museum – in zijn tentoonstellingen de nadruk legt op avant-garde, interbellum en abstracte kunst. Tot eind januari 2021 liep er, in samenwerking met het Museum van Elsene (in de steigers) de tentoonstelling '*Abstracte Kunst in Vogelvlucht*'. Tot eind januari 2021 was ook het werk te zien van Stevv (Stefaan Steenhoudt) en de abstracte werken (1956-1962) van Camiel Van Breedam.

In de naweeën van WO I zochten sommige kunstenaars naar een radicaal andere manier om de werkelijkheid weer te geven. De context van crisis en twijfel van

deze periode, riep op tot een 'tabula rasa'. Directeur van FeliXart, Sergio Servelón heeft de invloed van het progressief Vlaams nationalisme op een aantal van deze abstracte kunstenaars benadrukt. Felix De Boeck sloot zich vanaf 1916 aan bij de kunstkring *Doe Stil Voort*, gesticht in 1899 in Brussel. Die wilde de Vlaamse taal promoten via culturele activiteiten. De Boeck ontmoette er Jan Boon (drijvende kracht van het latere Vlaamsch Volkstoneel en toekomstig directeur-generaal van NIR-BRT). De kring kende zijn *momentum* tijdens de Duitse bezetting en de oprichting van een Vlaamse Raad. Tijdens de tweede tentoonstelling van deze groep in 1918, ontmoette De Boeck ook de graficus en schilder Jozef Peeters, Prosper De Troyer en Albert Daenens, tekenaar, anarchist, antimilitarist, Vlaams activist en pacifist. Zijn tijdschrift *Haro!* publiceerde o.m. werk van Frans Masereel.

Hoewel De Boeck een paar puur abstracte werken heeft gemaakt (zoals ook *Abstracte Zee* uit 1926, getoond in Grenoble), zullen er al vroeg herkenbare motieven (insecten, vogels, auto's, huizen, kerken...) in zijn geometrische abstractie opduiken. *Rond een geboorte* uit 1926, ook in Grenoble geëxposeerd, toonde al zijn fascinatie voor de cirkel, die hij later talloze malen gebruikte in zijn menselijke figuren. Pierre Bourgeois, één van de stichters van *7 Arts* (zie verder) zal zijn werk *plastique pure et sentimentale* noemen. Zoals De Boeck zelf schreef: 'Mischien ben ik nooit helemaal abstract geweest.'

HET ANTWERPSE TIJDSCHRIFT RUIMTE

In Antwerpen begint Eugeen De Bock het tijdschrift *Ruimte*, dat na de oorlog een manifest van Herman Vos publiceert, dat die, veroordeeld voor activisme, in gevangenschap heeft geschreven. Vos werkte, zoals Van Ostaijen tijdens de bezetting in de Antwerpse Gemeenteraad om de culturele relatie met de Duitsers te promoten. Het zijn wel 'linkse' flaminganten die opkomen voor het Vlaams, maar tegelijk TEGEN de bourgeoisie, de katholieke kerk en het kapitalisme. *Ruimte* brengt werk van de broers Oscar en Floris Jaspers, Jos Léonard, Jozef Peeters en Van Ostaijen. *Ruimte* promoot het humanitair expressionisme en het bespreekt o.m. ook het werk van de pacifist Romain Rolland, over de missie van de kunst als menselijk ideaal.

KONGRESSSEN VOOR MODERNE KUNST EN HET OVERZICHT

In 1918 sticht Jozef Peeters (1895-1960) de kunstkring *Moderne Kunst*. In februari

1920 komt Theo van Doesburg, stichter van de Nederlandse beweging van abstracte kunst *De Stijl* (boegbeeld Piet Mondriaan) in Antwerpen de eerste voordracht van de kring houden, getiteld *klassiek, barok, modern* (Affiche ontworpen door Peeters).

De tekst wordt gepubliceerd door De Sikkel, uitgever van Eugeen De Bock. Het *Eerste Kongres voor Moderne Kunst* wordt gehouden in oktober 1920. Het *Tweede Kongres voor Moderne Kunst* in 1922 kent een internationaal succes. Alexander Archipenko, Paul Klee en Kurt Schwitters tonen hun werk. Ook heel de Belgische

avant-garde is aanwezig: Felix De Boeck, Prosper De Troyer, Paul Joostens, Jos

Léonard, Victor Servranckx, Jan Hubert Wolfs, Georges Vantongerloo, Edmond Van Dooren, Jozef Peeters en als enige vrouw Marthe Donas. In datzelfde jaar houdt Peeters een voordracht in Antwerpen getiteld: *Inleiding tot moderne plastic*.

Het literair tijdschrift *Het Overzicht* wordt in 1921 opgericht door Fernand Bercelaers (Michel Seuphor) en Geert Pijnenburg, In 1922 wordt Peeters co-directeur. *Het Overzicht* zal evolueren naar een internationaal forum voor avant-garde kunst.

Vandaag wordt Jozef Peeters misschien vooral nog herinnerd voor zijn atelierflat aan de De Gerlachekaai te Antwerpen, waarvan hij het interieur en de meubels zelf ontwierp en alle muren en plafonds beschilderde. Zijn dochter Godelieve (1924-2009) waakte na haar vaders overlijden bijna vijftig jaar over dit unieke erfgoed (nu museum onder de vleugels van het Letterenhuis), waar Paul van Ostaijen en de hele Antwerpse avant-garde over de vloer kwam.

DE BRUSSELSE KUNSTKRING SEPT-ARTS

Zoals in Antwerpen, gaf Theo van Doesburg in 1920 ook een voordracht in Brussel. Daar groepeerde de modernistische stroming zich later rond het tijdschrift *Sept Arts (7 Arts)*, in 1922 gesticht door de architect Victor Bourgeois, zijn jongere broer de dichter Pierre Bourgeois, de schilders Pierre-Louis Flouquet en Karel Maes en de musicus en criticus Georges Monier. Het CIVA wijdde in 2020 een tentoonstelling aan deze avant-garde groep. Zoals hun naam zegt, verdedigden ze een synthese van alle kunsten: schilder-, beeldhouw- en decoratieve kunst, literatuur, muziek en cinema via architectuur en urbanisme. Victor Bourgeois werd de belangrijkste voortrekker van het internationale modernisme in België, samen met Léon Stijnen. Hij ontwierp onder meer de Cité Moderne in Sint-Agatha-Berchem, gebouwd tussen 1922 en 1925. (zie ook Portulaan 148).

Sept Arts had als hoofddoel de '*Plastique pure*' te promoten en zou in totaal 156 (!) maal verschijnen tot 1928. Naast Pierre-Louis Flouquet (illustratie) en Karel Maes was ook Victor Servranckx een van de medewerkers van het eerste uur. Karel Maes, schoonzoon van Herman Teirlinck en beschouwd als een der eerste geometrische abstracten in België, was de enige Belg die het charter van de « *Konstruktivistische Internationale Beeldende Arbeidsgemeenschap* » gepubliceerd in *De Stijl* ondertekende. Uit de omgeving van 7 Arts kwam in 1925 ook de avant-garde groep *l'Assaut* voort, met Flouquet, Gaillard, Maes, Baugniet, Wolfs en De Boeck. In 1929 ging ook *l'Assaut* ter ziele.

SUCCES VAN KORTE DUUR

De eerste generatie Belgische abstracte kunstenaars had weinig commercieel succes en het zou tot eind jaren 50 duren voor hun werk een zekere bekendheid kreeg. Jozef Peeters had het opgegeven, Maes stichtte zijn eigen meubelbedrijf, De Troyer verloochende zijn abstract werk (aldus De Boeck) en Flouquet werd dichter. Vantongerloo en Michel Seuphor ten slotte weken uit naar Parijs. Uitein-

delijk publiceerde die laatste in 1965 '*Abstracte Kunst in Vlaanderen*' en deze publicatie was enorm belangrijk voor de ultieme erkenning van de eerste abstracte kunstenaars in België. Victor Servranckx (1897-1965) wiens *Opus 1* uit 1921 in Grenoble was getoond, werkte uiteindelijk als enige echt verder als abstract schilder. Deze witte gipsen sculptuur, die te bewonderen was op de overzichtstentoonstelling in FeliXart, stelt een opengesneden sfeer voor, met erin een kleinere sfeer en een holte waarin een tweede 'ontbrekende' kleine bol 'wordt gesuggereerd'.

Referenties:

- Grenoble 1927. *Een panorama van de Belgische kunst*. Catalogoog van de tentoonstelling in het FeliXart museum, 29 januari tot 27 mei 2012. Uitgave Pandora Publishers, Wijnegem/FeliXart Museum, Drogenbos, 2012.
- Sergio Servellón. *When Flemish Nationalism, Progressivism and Avant-Gardism came together. 1917-1922*. In "14/18 - Rupture or Continuity". Leuven University Press, 2018
- Felix De Boeck. *Mijn leven en werk*. Felix De Boeck Museum. Gemeentehuis Drogenbos. Catalogoog van de tentoonstelling gehouden in het Gemeentehuis Drogenbos. Uitgave vzw 'Vrienden van Felix De Boeck. Lannoo, Tielt.
- *Abstracte Kunst in Vogelvlucht*. Openbaar Kunstbezit Vlaanderen. 2020.
- Michel Seuphor. *Abstracte Schilderkunst in Vlaanderen*. Uitgeverij Arcade, Brussel. 1965.

Voor liefhebbers van abstracte kunst: *Het Museum voor Abstracte Kunst* (palend aan het René Magritte-museum) Essegemstraat 135- 137 in Jette.

Vele grote namen van de Belgische abstracte kunst (eerste en tweede golf) zijn vertegenwoordigd. Op de pastelkleurige muren lijken de lyrische of geometrische schilderijen ware kleurexplosies.

Belgische kunstenaars ten huize van Victor Servranckx (juni 1922); van links naar rechts: (bovenaan) René Magritte, E.L.T. Mesens, Victor Servranckx, Pierre-Louis Flouquet, Pierre Bourgeois; (onderaan) Georgette Berger, Pierre Broodcoorens, Henriette Flouquet

Eerste versie verschenen in Portulaan nr. 144 blz. 31-35